

Juho Norrena

Oman oppimisen kapteeni

Tässä pdf-tiedostossa on mukana kirjasta seuraavat näytteet:

- Sisällys
- Johdanto

Tutustu kirjaan
verkkokaupassamme

Sisällys

Johdanto 13

OSA 1

Mitä itseohjautuvuus on? 21

Oman paatin ominaisuudet 22

    Itsetunto ja tarpeet 23

    Turvallisuus itseohjautuvuuden perustana 25

    Oppimisen johtaminen 28

Veneen ohjaaminen 30

Tiedon valtameri 34

Toiminnan tarkoitus ja seuraus 36

Miksi itseohjautuvuuden oppiminen on tärkeää? 45

Taitojen ketjuuntuminen 45

Eväät hyvinvointiin ja hyvään elämään 48

Yksilöiden itseohjautuvuus on oppivan yhteisön perusta 50

Ennakkoluuloja itseohjautuvuudesta	53
Väite 1: Oppiminen ja opettaminen ovat muuttuneet	53
Väite 2: Kyky itseohjautuvuuteen jakaa lapset voittajiin ja häviäjiin	56
Väite 3: Koulu on muuttunut viihdekeskukseksi	59
Väite 4: Itseohjautuva oppilas ei tarvitse opettajaa	61
Väite 5: Lapsen aivot eivät ole valmiita itseohjautuvuuteen	64
Väite 6: Aikuiset ovat luonnostaan itseohjautuvia	72
Itseohjautuvuus opetussuunnitelmissa	79
Itseohjautuvuus ja laaja-alainen osaaminen	81
Opetuksen rakentaminen itseohjautuvuuden ympärille	83
Kuinka osaaminen rakentuu?	83
Mitkä ovat oppijan ja opettajan roolit?	87
Miten oppimista kehitetään tavoitteellisesti?	90
Itseohjautuvuuden opettamisen yleissäännöt	95
Itseohjautuvuuden osa-alueet	105
Suunnittelu	106
Työskentely	108
Valinnat	109
Arviointi	110
Ympäristö	112
Lopuksi	115

OSA 2

Tehtävät 119

Itseohjautuvuuden osa-alueiden kartoittaminen 121

Suunnittelu 123

1 Suunnittelu-osa-alueen arvioiminen 124

2 Mitä toivon tehtävällä saavuttavani? 125

3 Ajankäyttösuunnitelman tekeminen.....127

4 Tehtävien vaiheistaminen.....128

5 Roolit ja vastualueet 130

6 Omien ja yhteisten tavoitteiden yhdistäminen.....131

7 Aivoriihi 133

8 Hypoteesi alkavalle oppimiselle 134

9 Monipuolinen ideointi 135

10 Tiedonhaun suunnittelu 136

11 Työskentelyryhmän valinta.....137

Työskentely 139

12	Työskentely-osa-alueen arvioiminen	140
13	Tehtävien tarkastaminen	141
14	Työskentelyn strukturointi	143
15	Oppijat opettavat toisiaan	145
16	Auttamisen vihko	147
17	Taukokuokio.....	148
18	Oppimisstrategian käyttö ja soveltaminen	149
19	Kuunteleminen	150
20	Merkittävät päätökset.....	152
21	Miten tähän saakka on mennyt?	153
22	Ongelmanratkaisun strategiat	154

Valinnat 157

23	Valinnat-osa-alueen arvioiminen	158
24	Itseohjautuvuuden käsitteellistäminen	159
25	Oman kokemuksen ja onnistumisen tunnistaminen	161
26	Välitavoitteiden asettaminen.....	163
27	Omien vahvuuksien tunnistaminen	166

28	Vahvuuksien tekeminen näkyviksi	168
29	Osaamisen tunnistaminen	169
30	Sosiaalisen kompetenssin kehittäminen	171
31	Oman kiinnostuksen seuranta	174
32	Kymmenen mieluisinta asiaa	175
33	Oma oppimishistoria	176

Arviointi .....

34	Arviointi-osa-alueen arvioiminen	178
35	Arvioinnin käsite	179
36	Arvioinnin portfolio	180
37	Itsearviointi	181
38	Vertaisarviointi	182
39	Pelinäkymä itseohjautuvuudesta	183
40	Palautteen antaminen	184
41	Liikennevalot	186
42	Vahvuuksien puu	188
43	Oman tavoitteen asettaminen kokeelle	190
44	Mokapäiväkirja	191
45	Arvioidaan leikkimällä	192

Ympäristö	193
46 Ympäristö-osa-alueen arvioiminen	194
47 Oma supersankari	195
48 Itseohjautuvuuden ohjaaminen	196
49 Vertaistuki	198
50 Vertaissovittelu	200
51 Avun pyytämisen suunnitelma	202
52 Avun antamisen suunnitelma	204
53 Tukitori	205
54 Sosiogrammi	206
55 Mitä sinulle kuuluu?	208
56 Yhteinen hyvinvointisopimus	209
57 Tiimit	212
Lukemisto	215

Liitteet

Liite 1: Itseohjautuvuuden opettamisen säännöt

Liite 2: Itseohjautuvuuden osa-alueiden kartoittaminen

Liite 3: Itseohjautuvuuden osa-alueiden tarkistustaulukko

Liite 4: Tarkistus pisteet ja välitavoitteet

Liite 5: Omien vahvuuksien tunnistaminen

Liite 6: Vahvuuksien tekeminen näkyviksi

Liite 7: Oman kiinnostuksen seuranta

Liite 8: Ideakarttapohja arvioinnista

Liite 9: Itsearviointi

Liite 10: Vertaisarviointi

Liite 11: Itseohjautuvuuden pelinäkömä

Liite 12: Moka päiväkirja

Liite 13: Sovittelulomake ja -ohjeistus

Johdanto

Jokainen, joka on ohjannut ryhmää, lapsia, nuoria tai aikuisia, on mielessään jakanut porukan itseohjautuviin ja ei-itseohjautuviin. Jotkut omaksuvat ohjeet ja sovitut säännöt kerrasta. He keksivät vaihtoehtoisia tapoja päästä tavoitteisiin ja osaavat hyödyntää muiden vahvuuksia. Toiset vaativat enemmän ohjausta. He vaikuttavat odottavan muiden aloitteita ja unohtavat, mitä ja miksi oltiin tekemässä.

Itseohjautuvuus on ominaisuus, joka tuntuu olevan kuin valokytkin: se on joko päällä tai pois päältä. Todellisuudessa tilanne on paljon monimutkaisempi. Se, mitä näemme itseohjautuvuudesta yksittäisessä tilanteessa, on vain jäävuoren huippu. Pohjimmiltaan kyse on taidosta suunnata itseään kohti asetettua tavoitetta. Jokaisella ihmisellä on tavoitteita, joihin hän osaa pyrkiä sinnikkäästi ja luovastikin. Toisaalta kääntöpuolella on myös täysi pyykkikorillinen asioita, joihin ryhtymistä haluaisi aina vain lykätä kauemmaksi. Vaikuttaa siltä, että itseohjautuvuus on suorassa yhteydessä oppimiseen. Oppija, joka tarvitsee koko ajan avukseen opastajan tai eteenpäin työntäjän, saa paljon vähemmän aikaan kuin oppija, joka kykenee haastamaan itsensä.

Itseohjautuvaa oppimista on tutkittu paljon kansainvälisesti. Sen vaikiintuminen omaksi tutkimussuuntaukseksi on vienyt aikaa, mutta aktiivista itseohjautuvuustutkimusta on tehty ainakin 1970-luvulta lähtien, ja kiinnostus aiheeseen on koko ajan kiihtynyt. Itseohjautuvan oppimisen tutkimusta on edeltänyt muun muassa motivaatio- ja

itsesääteletutkimuksen pioneerityö, jonka perustalle nykytutkimustakin tehdään. Itseohjautuvan oppimisen tutkimuskenttä on hyvin laaja, koska se voi liittyä lähes kaikkeen ihmisen toimintaan. Erilaisia malleja ja teorioita löytyy internetistä yhtä monta kuin pikavippiyhtiöitä ros-kapostikansiosta. Tutkimusperustaisissa malleissa on kuitenkin paljon yhteisiä piirteitä.

Tultaessa 2000-luvulle itseohjautuvan oppimisen tutkimus on siirtynyt käytännön tilanteisiin, esimerkiksi luokkahuonearkeen ja työyhteisöihin. Samalla teknologia ja uudistuvat oppimisympäristöt ovat tuoneet lisämausteensa soppaan. Itseohjautuvuuden vakiintumattomuuden syynä on kaiketi ollut liika teoriapainotteisuus ja irrallisuus käytännöstä. Ihmisen vuorovaikutus on hyvin intuitiivista ja nopeaa. On vaikea mallintaa sitä ja tuoda hyviä teoriaan perustuvia malleja käytäntöön. Itseohjautuva oppiminen ansaitsee käytännönläheisen oppaan, jossa teoriat on puettu harjoitusten muotoon. Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeää muistaa, ettei itseohjautuvuutta kannata harjoitella pelkästään itsenäisenä taitona. Itseohjautuvuuteen liittyvät työtavat tulisi liittää muihin toimintoihin: arkisiin kotiaskareisiin tai matematiikan tunteihin. Silloin harjoitusten vaikutus itseohjautuvuuteen on suurempi.

Oppiminen voidaan karkeasti luokitellen jakaa tietojen ja taitojen oppimiseen. Tiedot ovat tässä jaottelussa paitsi luonnontieteellisiä faktoja, myös mielipiteitä, dokumentteja ja näkemyksiä maailmankaikkeuden ilmiöistä. Taitoja puolestaan tarvitaan tietojen käyttämiseen: soveltamiseen, muokkaamiseen, vastakkainasetteluun, analysoimiseen ja esittämiseen. Itseohjautuvuus on yhteen nivoutunut joukko oppimisen taitoja, jotka muodostavat oppimaan oppimisen perustan.

Itseohjautuvuutta, kuten muitakaan oppimisen taitoja, ei opita ensisijaisesti formaaleissa oppimisen yhteisöissä, kuten kouluissa, päiväkodeissa tai työpaikoilla. Taitoja opitaan ensisijaisesti kulttuurisena perintönä, matkimalla, käytännön ongelmia ratkomalla ja toimimalla yhdessä muiden kanssa. Yleensä taitojen oppimiseen tarvitaan jonkinlaista

yhteisöä. Yhteisön jäsenillä on usein itseohjautuvuuteen liittyen hyvin erilaisia valmiuksia. Kyky itseohjautuvuuteen määrittää ryhmän rooleja ja niiden välisiä suhteita. Kun esimerkiksi toisilleen tuntemattomat henkilöt muodostavat ryhmän, joku heistä ottaa nopeasti tilanteen haltuun ja alkaa kantaa vastuuta yhteisestä tehtävästä.

Ryhmissä ilmenee usein sekä aktiivista että passiivista jäsenyyttä. Itseohjautuvuus selittää osaltaan tätäkin ilmiötä. Yhteisössä on tyypillistä, että eri jäsenillä on erilaiset itseohjautuvuuden taidot, kun he liittyvät yhteisöön. Usein nämä taitoerot kärjistyvät omaksuttavien roolien myötä. Ne yhteisön jäsenet, jotka ovat alusta alkaen olleet aktiivisia, haluavat vaikuttaa yhteisön toimintaan, ja passiiviset haluavat enemmän tarkkailla tilannetta. Kun toiminta jatkuu, aktiiviset toimijat kasvavat rooliinsa kiinni ja saavat jatkuvasti uusia tilanteita oppia vaikuttamaan yhteisöön uusilla tavoilla. Tämän havainnon voi esimerkiksi tehdä jokaisesta suomalaisesta koululuokasta. Ne, joilla on koulun aloittaessaan hyvät valmiudet ja motivaatio oppia, oppivat joka päivä nopeammin ja enemmän kuin ne, joilla lähtökohdat oppimiseen ovat huterammat. Suuri osa koulun käytettävissä olevista henkilöstön energiasta ja työtunneista kuluu tämän kuilun kiinni kuromiseen.

Valta liittyy itseohjautuvuuden käsitteeseen ainakin kolmella tapaa:

- ☞ sivistyksellisenä pääomana
- ☞ mahdollistamisena
- ☞ muiden itseohjautuvuuden hallitsemisena.

Useat tutkimustulokset vahvistavat, että itseohjautuvuus vaikuttaa oppimiseen ja siten menestymiseen elämässä. Näin ollen itseohjautuvuus on sivistyksellistä pääomaa, johon sisältyy paljon valtaa siitä, kuka saa hallita tietoa ja siten vaikuttaa asioihin. Sirpaleisessa ja valtaisan tietoaikakauden täyttämässä maailmassa on entistä tärkeämpää kyetä

tavoitteelliseen toimintaan, rakentaa uutta osaamista ja luoda vaikuttamisen tapoja. Yhä useammat alat sisältävät tietoa, jota ymmärtää vain harvalukuinen asiantuntijoiden joukko. Esimerkiksi talouden, lääketieteen tai geeniteknologian aihepiiristä on vaikea saada otetta ilman pitkällistä perehtymistä. Toisaalta tärkeitä aiheita on lukemattomia ja ajastamme on kilpailemassa paljon muitakin virikkeitä. Lopputuloksena tulemme yhä enemmän olemaan asiantuntijuuden armoilla. On luotettava tahoihin, jotka tuntevat meille tärkeitä aloja ja suodattavat tietoa-ineksestä meille olennaisen. Osoitan myöhemmin, kuinka itseohjautuvuus ja asiantuntijuus kuuluvat erottamattomasti yhteen.

Itseohjautuvuus kietoutuu vallan käsitteeseen myös siitä näkökulmasta, että vain osa väestöstä saa nykyään mahdollisuuden oppia sitä. Myöhemmin tämän kirjan sivuilla kerron, kuinka perusturvallisuuden merkitys antaa tukevan perustan itseohjautuvuuden kehittymiselle. Suomea on totuttu pitämään tasa-arvon mallimaana, mutta valitettavasti sosioekonomiset ja alueelliset erot oppimisessa ovat kasvaneet 2000-luvulla. Itseohjautuvuus on vallankäyttöä mahdollistamisen näkökulmasta, sillä kaikille lapsille, nuorille tai edes aikuisille ei pystytä takaamaan tasavertaista asemaa hankkia tätä tulevaisuuden kansalaisuudelle välttämätöntä pääomaa. Koulu on tärkeässä roolissa, kun määrittellään, mitä tulevaisuuden osaaminen on ja miten sitä opetetaan. Ne lapset, jotka syntyvät hyväosaisiin ja oppimista arvostaviin perheisiin, harppaavat pitkän loikan muita edelle, kun koulu-ura alkaa. Pahimmasa tapauksessa puutteelliset itseohjautuvuuden taidot saattavat pudottaa oppijan koulun kerkasta jo ensimmäisten luokkien aikana.

Kolmantena vallan ilmentymänä on mahdollisuus vaikuttaa ja hallita toisten ihmisten itseohjautuvuutta. Kyse on tasapainoilusta kriittisen yhteisöllisyyden ja populismin välillä. Ihminen on yhteisöllinen olento, joka on monella tapaa riippuvainen yhteenkuulumisen tunteesta. Yhtäältä tarvitsemme toisiamme, jotta voimme oppia uutta tietoa ja elää mielekästä elämää. Globalisaation myötä on rakentunut täysin

uudenlaisia yhteisöjä, joissa piilee paljon uusia mahdollisuuksia. Toisaalta yhteisöissä on pelottavaa massojen voimaa, jolla on valmius talloa ihmisoikeuksia ja kriittisiä mielipiteitä jalkoihinsa. Kokeakseen yhteenkuuluvuutta ihmiset voivat perustaa yhteisöjä, joiden yhteen sitova voima ei ole totuus vaan aatteellisuus. Lähitulevaisuudessa ratkaistava ongelma on, miten voidaan puolustaa yksittäisen ihmisen vapautta kriittiseen ajatteluun näitä massavoimia vastaan.

Mahdollisuus määrätä toisten ihmisten itseohjautuvuutta on myös tehokkaan johtamisen lähtökohta. Osin tästä syystä itseohjautuvuutta ihailaan yksittäisen ihmisen ominaisuutena. Olisihan valtaa pitävien näkökulmasta kätevää, jos hierarkian alaportilla majailevat henkilöt ohjautuisivat itse kohti yhteisiä, mutta harvojen määrittelemiä tavoitteita. Näin tarvittaisiin vähemmän ulkoa ohjattua säätelyä ja säästettäisiin iso kasa rahaa. Yritysmaailmassa työntekijöiden itseohjautuvuudesta onkin tullut muotikäsite. Pyritään rekrytoimaan ihmisiä, jotka saavat aikaan asioita ilman jatkuvaa kontrollia ja joilla on halu samaistaa oma kunnianhimosensa yrityksen tavoitteisiin. Itseohjautuvuuteen liittyvä valta-asema on olemassa myös politiikassa. Kansalaisten toivotaan ohjaavan itsensä äänestyskoppiin, mutta kansa saa helposti moitteita sivistymättömyydestään, mikäli se äänestää väärin. Edelleen, koulumaailma toimisi yhteiskunnan näkökulmasta verrattoman hyvin, jos rehtorit, opettajat ja oppilaat kriittittävästi noudattaisivat opetussuunnitelmassa määriteltyjä työtapoja ja itseohjautuisivat kohti sen tavoitteita.

Jotta kyse ei olisi itseohjautuvuudesta, joka marssittaa ihmisjoukkoja alas jyrkän teeltä, itseohjautuvuus on ensisijaisesti yksilötason käsite. Itseohjautuvuutta ei voi olla ilman yksilön omaa kriittisyyttä ja tahtoa. Yksilön vapautta korostavassa ja demokratian ihanteelle rakentuvassa länsimaisessa maailmassa itseohjautuvuudesta on tullut yhteiskunnallisesti merkittävä attribuutti. Se kiinnostaa monia tahoja, ja yhä useampi haluaa valjastaa käsitteen omiin vaunuihinsa sopivaksi. Aina kun näin käy, on vaarana, että itse ilmiöstä tulee vähemmän kiinnostava kuin sen

vaikuttavuudesta. Itse asian tärkeys unohtuu, kun kiistellään siitä, kuka saa sanoa viimeisen sanan. Itseohjautuvuuden käsite on jo nyt tahriintunut poliittisesta ja taloudellisesta valtapelistä. Sillä, joka puhuu itseohjautuvuuden puolesta, ajatellaan olevan elinkeinoelämän talutusnuora kiinni kaulapannassaan. Kun koulun yhteydessä puhutaan itseohjautuvuudesta, leimataan se helposti vain yritykseksi tuottaa lapsista ja nuorista tehokkaita hammasrattaita elinkeinoelämän koneistoon. On totta, että itseohjautuvuus on tärkeä osa muuttuvia työmarkkinoita, jotka tulevaisuudessa rakentuvat nykyisten koululaisten osaamisen varaan. Itseohjautuvuutta tarvitaan kuitenkin myös oppimisen ja hyvän elämän vuoksi. Tässä ja nyt.

Tässä kirjassa itseohjautuvuutta käsitellään taitona, joka auttaa meitä oppimaan ja elämään paremmin. Tarkoituksena on kiillottaa itseohjautuvuuden nokeentunutta pintaa ja todeta sen tärkeys kaikessa tavoitteellisessa toiminnassa. Kirjassa pohditaan, millaisilla käytännön teoilla voisimme kehittää itseohjautuvuutta itsessämme sekä yhteisöissämme.

Kirja rakentuu kahdesta osasta. Ensimmäisessä kuvaan näkökulmia itseohjautuvuuden oppimiseen koulussa ja muussa yhteiskunnassa. Jälkimmäiseen osaan olen koonnut suuren joukon itseohjautuvuutta edistäviä konkreettisia tehtäviä eri-ikäisille oppijoille, myös aikuisille.